

ԱԳՐՈՒԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱ
Հայաստանի ազգային ագրարային համալսարան
AGRICULTURE AND TECHNOLOGY АГРОНАУКА И ТЕХНОЛОГИЯ

Միջազգային գիտական
պարբերական

ISSN 2579-2822

Կայքէջ՝ anau.am/scientific-journal

doi:10.52276/25792822-2021.1-89

ՀՏԴ 636.62/38 (479.25)

«ԱԳՐՈՂՈՒԴԻՆԳ» ՈՉԽԱՐԱԲՈՒԾԱԿԱՆ ՖԵՐՄԱՅՈՒՄ ԲՈՒԾՎՈՂ ՈՉԽԱՐՆԵՐԻ ՀԱՍԱԼԻՐ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ

Յու.Գ. Մարմարյան գ.գ.դ., Չ.Ս. Փամբուխյան գ.գ.թ., Դ.Ս. Նավասարդյան գ.գ.թ.

Հայաստանի ազգային ագրարային համալսարան

yu.marmaryan@anau.am, zorik-61@mail.ru, davitnav@gmail.com

Տ Ե Ղ Ե Կ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

Բանալի բառեր՝
*ոչխար,
բուծում,
ընտրասերում,
մատղաշ,
մսային մթերատվություն*

Ա Ս Փ Ո Փ Ա Գ Ի Ր

Հետազոտություններն իրականացվել են «Ագրոհոլդինգ» ոչխարաբուծական տնտեսությունում, որտեղ բուծվում է շուրջ 860 գլուխ ոչխար, այդ թվում՝ 66 % հայկական կիսակոպտաբուրդ, 34 % այլ ցեղերի ոչխարներ:

Ոչխարների գնահատումը կատարվել է ըստ ցեղային, տարիքային և մթերատու առանձնահատկությունների: Հոտի որակական կազմը բարելավելու նպատակով տնտեսությունում կարելի է իրականացնել շարունակական տոհմասելեկցիոն աշխատանքներ:

Առաջարկվում է կիրառել բուծման այնպիսի տեխնոլոգիա, որը հնարավորություն կտա տնտեսությունում բարելավել ոչ միայն ցեղերի որակական կազմը, այլև բարձրացնել ինչպես մսային, այնպես էլ կաթնային և բրդային մթերատվությունը:

Նախաբան

Ոչխարաբուծությունը գյուղատնտեսության կարևորագույն ճյուղերից է: Ներկայումս, հիմք ընդունելով շուկայի պահանջները, արդիական է հատկապես մսի արտադրությունը: Հայաստանից արտահանվող մսի զգալի մասը կազմում է ոչխարի միսը՝ 65 %: 2019 թ. հունվար-դեկտեմբեր ամիսներին հանրապետություն է ներմուծվել 5500, արտահանվել՝ 35000 գլուխ ոչխար, ինչպես նաև 1000 տ ոչխարի միս:

Ոչխարի միսը հիմնականում արտահանվում է Իրանի Իսլամական Հանրապետություն, Արաբական Միացյալ Էմիրություններ և այլ երկրներ: Այդ է պատճառը, որ Հայաստանում նկատվում է ոչխարների գլխաքանակի ավելացման միտում: Ոչխարաբուծական, հատկապես

տոհմային տնտեսությունների ստեղծմամբ պայմանավորված՝ ոչխարաբուծությունը թևակոխում է նոր փուլ: 2019-2023 թթ. ոչխարաբուծության զարգացման պետական աջակցության ծրագիրը հաստատելու մասին Կառավարության որոշման համաձայն՝ խնդիր է դրվել սուբսիդավորման ծրագրերի միջոցով խթանել տոհմային ոչխարաբուծությունը (ՀՀ-ում 2019-2023 թթ. ոչխարաբուծության զարգացման պետական աջակցության ծրագիր, 2019):

Ոչխարաբուծներին առաջադրվել է Հայաստանում բուծվող ոչխարների ցեղերի բազայի վրա ստեղծել տոհմային տնտեսությունների կորիզներ և ներմուծել նոր՝ բարձրմթերատու ցեղեր:

ՀԱԱՀ գյուղատնտեսական կենդանիների սելեկցիայի,

գենետիկայի և կերակրման հետազոտական կենտրոնի գիտական աշխատողների կողմից հանրապետության տարբեր գոտիներում պարբերաբար իրականացվում են համալիր տոհմասելեկցիոն աշխատանքներ՝ ուղղված տնտեսություններում բուծվող ոչխարի և այծի ցեղերի մթերատվության բարձրացմանը:

ՀՀ մարզերում կատարվում են տարբեր ցեղերի ոչխարների և այծերի հոտերի ուսումնասիրություն, վերլուծություն, արտադրությունում ներդնելու նպատակով մշակվում են ծրագրեր ու առաջարկություններ: Տոհմասելեկցիոն աշխատանքներ են իրականացվել Արագածոտնի մարզի «Ագրոհոլդինգ», Քանաքեռավանի ոչխարաբուծական ֆերմաներում, Շիրակի մարզի Կրաշենի այծաբուծական և Կոտայքի մարզի Բալահովիտի ուսումնասիրոճնական տնտեսություններում: Ֆերմերների առաջարկությամբ մշակվում են Սևանի ավազանում, Կոտայքի, Վայքի, Տավուշի մարզերում ոչխարաբուծական տոհմային և արտադրական տնտեսություններ ստեղծելու նոր ծրագրեր:

Նյութը և մեթոդները

Հետազոտություններն իրականացվել են Շիրակի մարզի Դարիկ գյուղի «Ագրոհոլդինգ» ոչխարաբուծական ֆերմայում: Տնտեսությունում բուծվող ոչխարների հոտում առկա են կոպտաբուրդ և կիսակոպտաբուրդ տարբեր ցեղերի առանձնյակներ: Խնդիր է դրվել պարզել դրանց տոկոսային կազմը և իրականացնել խոտանում: Աշխատանքները կատարվել են ըստ Կոպտաբուրդ ոչխարների բոնիտավորման ուղեցույցի (Գ.Բ. Ավետիսյան և ուրիշ., 2012):

«Ագրոհոլդինգը» Հայաստանի խոշորագույն ոչխարաբուծական տնտեսություններից է: Այստեղ բուծվում է շուրջ 860 գլուխ ոչխար, այդ թվում՝ 849 գլուխ (98,7 %) մաքի, 11 գլուխ (1,3 %) արտադրող խոյ: Տնտեսության նպատակն է տարեցտարի ավելացնել ոչխարամսի արտադրությունը, ինչպես նաև արտահանել արտերկիր: 2018 թվականի համեմատությամբ 2019-ին գլխաքանակն ավելացել է 5,3 %-ով: Ոչխարները մսուրային շրջանում պահվում են Արագածավանի ոչխարաբուծական ֆերմայում, իսկ ապրիլ ամսից տեղափոխվում են Ամասիայի տարածաշրջանի Դարիկ համայնքի ամառային արոտներ: Հոտի վերարտադրության համար ոչ պիտանի 6-7 ամսական մատղաշն իրացվում է սպանդի նպատակով:

Արդյունքները և վերլուծությունը

Հետազոտությունների ընթացքում ոչխարների գնահատումը կատարվել է ըստ ցեղային, տարիքային և մթերատվության առանձնահատկությունների: Տարիքային խոտանումից բացի՝ խոտանվել են նաև ցածր-

մթերատու, արտակազմվածքային և համակազմվածքային տարբեր արատներ ու թերություններ ունեցող ոչխարները:

Ընդհանուր առմամբ տնտեսությունում, ոչխարաբուծության վարման տեխնոլոգիայով պայմանավորված, առկա է վերարտադրության բարելավման, բուծվող ցեղերի հստակեցման, ծնի տարբեր ժամկետների ներդրման և տեխնոլոգիական մի շարք այլ հարցերի վերանայման ու ճշգրտման կարիք: Այսպես՝ ամբողջ գլխաքանակն ընդգրկված է մեկ հոտում (860 գլուխ՝ առանց տվյալ տարվա մատղաշի), ինչը Հայաստանի լեռնային պայմանների համար նպատակահարմար չէ: Մեկ հոտում պահվում են 4-5 ցեղի կամ տիպի ոչխարներ, ինչը նույնպես տեխնոլոգիապես չի խրախուսվում: Վերարտադրության համար պիտանի գլխաքանակի խոտանումը կատարվել է մեղմ տարբերակով, քանի որ խնդիր է դրվել հնարավորինս ավելացնել ոչխարամսի արտադրությունը՝ հիմք ընդունելով ՀՀ կառավարության որոշումները, ոչխարամսի արտահանման նպատակահարմարությունը և անհրաժեշտությունը:

Աղյուսակում ներկայացված սելեկցիոն գնահատման համաձայն՝ հայկական կիսակոպտաբուրդ, մազեխ ցեղի խոյերը պատկանում են միայն 1-ին և 2-րդ դասերին, իսկ բալբաս ցեղի խոյերից միայն երկու գլուխն են ընտիր դասի:

Մաքիների տեսակարար կշռում ընտիր դասի են հայկական կիսակոպտաբուրդ ցեղի 86, մազեխ ցեղի 6, բալբաս ցեղի 27 գլուխ մաքի: Բարձր է նաև հայկական կիսակոպտաբուրդ 1-ին դասի մաքիների գլխաքանակը՝ 233 գլուխ կամ 27,09 %:

Հայկական կիսակոպտաբուրդ ցեղի ոչխարների հոտում 1-ին դասի են 66 %-ը, ընտիր և 2-րդ դասերի մաքիները կազմում են համապատասխանաբար 24,6 և 6,0 %:

Մազեխ ցեղի ոչխարների հոտում ընտիր, 1-ին և 2-րդ դասերի ոչխարների տեսակարար կշիռը կազմում է համապատասխանաբար 1,9, 61,8 և 24,7 %, բալբաս ցեղի ոչխարների հոտում՝ համապատասխանաբար 16,77, 63,97 և 9,3 %:

Վերոհիշյալ տվյալների վերլուծության համաձայն՝ բոլոր երեք ցեղերի մաքիների հոտերի տեսակարար կշռում 1-ին դասի տոկոսային հարաբերությունը բարձր է՝ 61-66 %, իսկ ընտիր դասինը՝ ցածր՝ 1,9-24 %: Հոտի որակական կազմը կարելի է բարելավել տնտեսությունում շարունակական տոհմասելեկցիոն աշխատանքների իրականացման պայմաններում:

Ըստ հետազոտության արդյունքների՝ հոտում առկա են նաև բալբաս-մազեխ, հայկական կիսակոպտաբուրդ-մազեխ ցեղերի խառնացեղ ոչխարներ, որոնք կազմում են ընդհանուր հոտի 2,9 %-ը:

Աղյուսակ. «Ազրոհոլդինգ» ոչխարաբուծական ֆերմայում բուծվող ոչխարների ցեղային և դասային կազմը, կառուցվածքը*

Ցեղեր	Խմբեր	Ընտիր դաս		1-ին դաս		2-րդ դաս		Խոտան	
		գլուխ	%	գլուխ	%	գլուխ	%	գլուխ	%
Չայկական կիսակոպտաբուրդ	Խոյեր	-	-	2	0,23	1	0,12	-	-
	Մաքիներ	86	10	233	27,09	21	2,74	10	1,16
Մազեխ	Խոյեր	-	-	3	0,35	-	-	-	-
	Մաքիներ	6	0,69	193	22,44	77	8,95	36	4,19
Բալբաս	Խոյեր	2	0,23	3	0,35	-	-	-	-
	Մաքիներ	27	3,14	103	11,98	15	1,74	16	1,86
Խառնացեղ	Մաքիներ	-	-	5	0,58	18	2,09	2	0,23
Էդիբայ	Մաքիներ	-	-	1	0,12	-	-	-	-
Ընդամենը	-	121	14,06	543	63,14	132	15,34	64	7,44

*Կազմվել է հեղինակների կողմից՝ տնտեսության տվյալների հիման վրա:

Եզրակացություն

Այսպիսով՝ տնտեսությունում շարունակական տոհմատեսչեցիոն աշխատանքների արդյունքում կբարելավվի ոչ միայն ցեղերի որակական կազմը, այլև կբարձրանա ինչպես մսային, այնպես էլ կաթնային և բրդային մթերատվությունը:

Առաջարկվում է կիրառել բուծման այնպիսի տեխնոլոգիա, որը հնարավորություն կտա տնտեսությունում ամբողջ տարվա ընթացքում արտադրել գառան միս: Մասնավորապես նպատակահարմար է կիրառել ուշ աշնանային և վաղ գարնանային ծնի տեխնոլոգիան, որը միանշանակ կնպաստի ոչխարաբուծության արդյունավետության բարձրացմանը, նոր՝ առավել շահավետ տեխնոլոգիաների ներդրմանը:

Չայկական կիսակոպտաբուրդ ցեղի ոչխարների

բրդային մթերատվության բարձրացմանը մեր կարծիքով կնպաստի նաև Ամասիայի տարածաշրջանում բրդի վերամշակման արտադրամասի բացումը:

Առաջարկվում է ֆերմայում բուծել նաև հայկական կիսակոպտաբուրդ ցեղի Արագածի ներցեղային տիպի ոչխարներ, որոնք մթերատվությամբ չեն զիջում տնտեսությունում առկա մյուս ցեղերին և առավել լավ են հարմարված տեղի բնակլիմայական պայմաններին:

Գրականություն

1. Ավետիսյան Գ.Բ. և ուրիշ. Կոպտաբուրդ ոչխարների բոնիտավորման ուղեցույց. - Եր., 2012:
2. ՀՀ-ում 2019-2023 թթ. ոչխարաբուծության զարգացման պետական աջակցության ծրագիր. - Եր., 2019:

Комплексная оценка овец, разводимых в овцеводческом хозяйстве “Агрохолдинг”

Ю.Г. Мармарян, З.С. Памбухчян, Д.С. Навасардян

Национальный аграрный университет Армении

Ключевые слова: овца, разведение, селекция, потомство, мясная продуктивность

Аннотация. Опыты проводились в овцеводческом хозяйстве “Агрохолдинг”, где разводят около 860 голов овец, в числе которых 66 % составляют овцы армянской полугрубошерстной породы, а 34 % - остальные породы.

Оценка овец проводилась согласно их племенным, возрастным и продуктивным особенностям. В целях улучшения качественного состава стада в хозяйстве могут проводиться постоянные селекционно-племенные работы.

Предлагается использовать такую технологию разведения, которая позволит улучшить не только качественный состав пород в хозяйстве, но и увеличить их мясную, молочную и шерстяную продуктивность.

Bonitation of the Sheep Bred on “Agroholding” Sheep Farm

Yu.G. Marmaryan, Z.S. Pambukhchyan, D.S. Navasardyan

Armenian National Agrarian University

Keywords: *sheep, breeding, selection, young animal, meat productivity*

Abstract. The research has been conducted on “Agroholding” sheep farm, where 860 heads of sheep are bred, 66 % of which are Armenian semi-coarse-wool breed and 34 % are other breeds.

Sheep bonitation has been conducted according to their breed, age and productivity characteristics. To improve the qualitative composition of the animal stock, breeding and selection works should be continuously implemented on the mentioned farm.

It is recommended to apply such breeding technology which would enable to improve not only the breed’s qualitative composition but also to increase both milk and meat productivity.

---

*Ընդունվել է՝ 29.01.2021 թ.
Գրախոսվել է՝ 20.02.2021 թ.*